

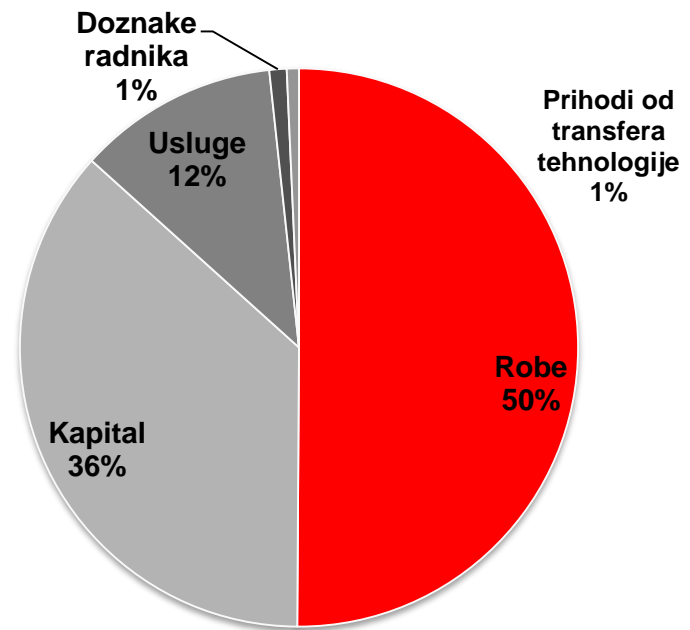
7. MEDJUNARODNE EKONOMSKE TRANSAKCIJE

Iz međunarodnih ekonomskih transakcija (robe, usluge, kapital, tehnologija, migracija radnika) nastaje beskonačno mnogo konkretnih i kreativnih međunarodnih poslova i ugovora u najraznovrsnijim oblicima. Vrste međunarodnih ekonomskih transakcija:

1. međunarodno kretanje robe, uključujući dugoročnu proizvodnu kooperaciju i poslovnotehničku saradnju,
2. međunarodno kretanje usluga,
3. međunarodno kretanje novca i kapitala, uključujući i direktna ulaganja,
4. međunarodni transfer tehnologije i
5. međunarodna migracija radne snage.

Međunarodne ekonomske transakcije (2005, mlrd \$ i %)

Robna razmjena, iako gubi u relativnom odnosu snaga, je još uvek značajnija od svih drugih oblika međunarodne ekonomske transakcije, sa učešćem preko 50% (2005).

Izvor: WTO, IMF, IBRD; BIS, UNCTAD

Za sve zemlje je vazno da imaju **trajnu i stabilnu izvoznju orijentaciju**, da je izvoz ukomponovan kao neophodan faktor razvoja, da se u uvozu ne zapadne u pretjeranu zavisnost od drugih zemalja i da se održava ravnoteža u bilansu plaćanja sa inostranstvom

Medjunarodno kretanje robe (dobara)

- **UVOZ** - dio nacionalne potrošnje (mašine i oprema, sirovine, roba široke potrošnje) koji se zadovoljava kupovinom strane robe
- **IZVOZ** predstavlja dio nacionalne proizvodnje koji se prodaje inostranim subjektima (nerezidentima) u cilju zadovoljavanja određenih njihovih potreba
- **Spoljna trgovina KORIGUJE POTREBE**, omogućava da se one zadovoljavaju kompleksnije i **pod povoljnijim uslovima**, kao i da domaći proizvodi raznih zemalja dopru na svjetsko tržište. Uvoz i izvoz su dva međusobno zavisna pola iste cjeline – ekonomskih odnosa sa inostranstvom
- **KOMPLEMENTARNOST** inostrane proizvodnje i domaće potrošnje (uvoz) i domaće proizvodnje i inostrane potrošnje (izvoz)
- Rast broja roba I rast obima prometa
- Snažan razvoj **SPECIJALIZACIJE** u medjunarodnoj privredi?

Kod analize spoljne trgovine izvoz i uvoz se pored namjene (oprema, repromaterijal za investicionu potrošnju i roba široke potrošnje) još **analiziraju i po PRIVREDNIM SEKTORIMA na bazi statistike UN tzv. SITC statistike (*Standard International Trade Classification*) i to na sljedeći način:**

- **sektor 0 hrana** (žive životinje, meso i prerade, mlečni proizvodi i jaja, ribe i preradevine, žitarice, voće i povrće, šećer izrade i med, kafa čaj kakao začini, stočna hrana i ostali proizvodi za hranu);
- **sektor 1 piće i duvan;**
- **sektor 2 sirove materije izuzev goriva** (kože i krzna, sirova, uljano seme i plod, sirovi kaučuk, drvo, građa, pluta, celuloza i otpaci od hartije, tekstilna vlakna i otpaci, sirova gnojiva i minerali, metalne rude i otpaci metala, ostale životinjske i biljne sirovine),
- **sektor 3 mineralna goriva i maziva** (ugalj koks i briketi, nafta i proizvodi nafte, električna energija),
- **sektor 4 ulja i masnoće** (životinjska i biljna),
- **sektor 5 hemijski proizvodi** (hemijski elementi i jedinjenja, katran i sl., boje – materije za štavljenje i bojenje, medicinski i farmaceutski proizvodi, eterična ulja i parfimerijske materije, veštačko đubrivo, eksplozivi i pirotehnički proizvodi, plastične materije i celulozne smole, ostale hemijske materije),
- **sektor 6 proizvodi klasirani po materijalu** (koža - izrade i urađeno krzno, izrade od kaučuka - regenerisana guma, izrade od drveta i plute, hartija karton i izrade, tekstilna prediva tkanine i gotov roba, izrade od metala - gvožđe i čelik, obojeni metali, izrade od minerala),
- **sektor 7 mašine i transportna sredstva** (mašine izuzev električnih, električne mašine i aparati, uređaji, transportna sredstva),
- **sektor 8 razni gotovi proizvodi** (materijal sanitetski grejni i za osvetljenje, nameštaj, putne, ručne torbe i ostali artikli, odeća, obuća, proizvodi precizne mehanike, ostali gotovi proizvodi i
- **sektor 9 , razne ostale transakcije**

**Standard
International
Trade
Classification
Montenegro
2021**

CG IZVOZ 2021 - SMTK klasifikacija	EUR	%	%
00 Žive životinje	93,984	0.0%	
01 Meso i prerađena mesa	17,520,381	4.0%	
02 Mliječni proizvodi i jaja	175,670	0.0%	
03 Ribe i prerađevine od ribe	123,213	0.0%	
Ukupno 04 Žitarice i proizvodi od žitarica	981,154	0.2%	
05 Povrće i voće	9,421,804	2.2%	
06 Šećer, proizvodi od šećera i med	96,632	0.0%	
07 Kafa, čaj, kakao i začini	3,445,415	0.8%	
08 Stočna hrana (sem žita u zrnu)	883,608	0.2%	
09 Razni proizvodi za ishranu	238,892	0.1%	
11 Pića	16,939,479	3.9%	
12 Duvan i proizvodi od duvana	7,700,921	1.8%	
21 Kože sirove i krzna nečinjena	2,188,048	0.5%	
22 Uljano sjeme i plodovi	29,410	0.0%	
23 Sirovi kaučuk	2,675	0.0%	
24 Pluta i drvo	35,139,123	8.0%	
25 Celuloza i otpaci od hartije	1,342,260	0.3%	
26 Tekstilna vlakna i otpaci	229,632	0.1%	
27 Sirova đubriva i minerali	2,009,797	0.5%	
28 Mineralne rude i otpaci metala	58,961,937	13.5%	
29 Životinjske i biljne sirove materije	1,168,316	0.3%	
32 Kameni uglj, koksi i briketi	6,860,322	1.6%	
33 Nafta i naftni derivati	9,879,211	2.3%	
34:Gas, natural and manufactured	562	0.0%	
35 Električna enegrija	64,142,186	14.7%	
41 Životinjska ulja i masti	543,178	0.1%	
42 Čvrste biljne masti i ulja	157,542	0.0%	
43 Prerađena životinjska i biljna ulja	116,083	0.0%	
51 Organski hemijski proizvodi	52,474	0.0%	
52 Neorganski hemijski proizvodi	1,649,647	0.4%	
53 Proizvodi za bojenje i stavljenje	72,831	0.0%	
54 Medicinski i farmaceutski proizvodi	22,867,168	5.2%	
55 Eterična ulja, parfemski i toaletni preparati	2,063,156	0.5%	
57 Plastične materije u primarnim oblicima	324,014	0.1%	
58 Plastične mase u ostalim oblicima	1,019,668	0.2%	
59 Hemijske materije i proizvodi nigdje pomenuti	1,761,709	0.4%	
61 Koža, proizvodi od kože i krzna	101,864	0.0%	
62 Proizvodi od kaučuka	107,472	0.0%	
63 Proizvodi od plute i drveta	2,401,330	0.5%	
64 Hartija, karton i proizvodi od celuloze	1,056,448	0.2%	
65 Predivo, tkanine i tekstilni proizvodi	428,933	0.1%	
66 Proizvodi od nemetalnih minerala	3,798,662	0.9%	
67 Gvozde i čelik	6,722,579	1.5%	
68 Obojeni metali	81,800,205	18.7%	
69 Proizvodi od metala, nigdje pomenuti	5,185,603	1.2%	
71 Pogonske mašine i uređaji	467,555	0.1%	
72 Specijalne mašine za neke ind.grane	12,627,654	2.9%	
72 Specijalne mašine za neke ind.grane	414,454	0.1%	
73 Mašine za obradu metala	483,425	0.1%	
74 Industrijske mašine za opštu upotrebu	11,072,661	2.5%	
75 Kancelarijske mašine i za AOP	582,301	0.1%	
76 Telekomunikacioni aparati i uređaji	4,350,519	1.0%	
77 Električne mašine, aparati i uređaji	5,714,232	1.3%	
78 Drumska vozila	9,426,723	2.2%	
79 Ostala transportna sredstva i opreme	1,578,520	0.4%	
81 Montažne zgrade, sanitarni uređaji	264,290	0.1%	
82 Namještaj i djelovi	1,915,838	0.4%	
83 Predmeti za putovanje	499,256	0.1%	
84 Odeća	2,322,255	0.5%	
85 Obuća	545,982	0.1%	
87 Naučni i kontrolni instrstrumenti	2,387,361	0.5%	
88 Fotoaparati, časovnici	232,501	0.1%	
89 Razni gotovi proizvodi	10,768,958	2.5%	
99 Nepoznato	58	0.0%	
TOTAL IZVOZ 2021	437,459,741		
POKRIVENOST UVOZA IZVOZOM	17%		
IZVOR U BDP, % (4,955 mld EUR)	9%		

CG UVOZ 2021 - SMTK klasifikacija	EUR	%	%
00:Live animals other than animals of division 03	30,977,661	1.2%	
01:Meat and meat preparations	101,631,523	4.1%	
02:Dairy products and birds' eggs	54,773,714	2.2%	
03:Fish (not marine mammals), crustaceans, moll	18,521,828	0.7%	
04:Cereals and cereal preparations	72,429,273	2.9%	
05:Vegetables and fruit	71,980,004	2.9%	
06:Sugars, sugar preparations and honey	11,742,986	0.5%	
07:Coffee, tea, cocoa, spices, and manufactures t	38,006,145	1.5%	
08:Feeding stuff for animals (not including unmill	26,825,168	1.1%	
09:Miscellaneous edible products and preparatio	52,549,841	2.1%	
11:Beverages	68,291,029	2.7%	
12:Tobacco and tobacco manufactures	20,552,410	0.8%	
21:Hides, skins and furskins, raw	288	0.0%	
22:Oil-seeds and oleaginous fruits	2,201,514	0.1%	
23:Crude rubber (including synthetic and reclaim	193,887	0.0%	
24:Cork and wood	5,238,181	0.2%	
25:Pulp and waste paper	29,577	0.0%	
26:Textile fibres (other than wool tops and other	564,043	0.0%	
27:Crude fertilizers, other than those of Division	5,930,327	0.2%	
28:Metalliferous ores and metal scrap	25,685,175	1.0%	
29:Crude animal and vegetable materials, n.e.s.	10,956,537	0.4%	
32:Coal, coke and briquettes	6,760,109	0.3%	
33:Petroleum, petroleum products and related m	195,417,598	7.8%	
34:Gas, natural and manufactured	11,733,612	0.5%	
35:Electric current	70,402,874	2.8%	
41:Animal oils and fats	598,798	0.0%	
42:Fixed vegetable fats and oils, crude, refined o	18,161,630	0.7%	
43:Animal or vegetable fats and oils, processed; v	85,195	0.0%	
51:Organic chemicals	3,538,268	0.1%	
52:Inorganic chemicals	4,336,587	0.2%	
53:Dyeing, tanning and colouring materials	29,204,880	1.2%	
54:Medicinal and pharmaceutical products	154,813,632	6.2%	
55:Essential oils and resinoids and perfume mate	53,704,051	2.1%	
56:Fertilizers (other than those of group 272)	3,032,796	0.1%	
57:Plastics in primary forms	6,403,358	0.3%	
58:Plastics in non-primary forms	34,313,989	1.4%	
59:Chemical materials and products, n.e.s.	39,658,281	1.6%	
61:Leather, leather manufactures, n.e.s., and dre	346,234	0.0%	
62:Rubber manufactures, n.e.s.	22,097,208	0.9%	
63:Cork and wood manufactures (excluding furnit	28,488,109	1.1%	
64:Paper, paperboard and articles of paper pulp,	37,095,323	1.5%	
65:Textile yarn, fabrics, made-up articles, n.e.s., e	23,154,310	0.9%	
66:Non-metallic mineral manufactures, n.e.s.	93,603,085	3.7%	
67:Iron and steel	76,014,467	3.0%	
68:Non-ferrous metals	28,408,395	1.1%	
69:Manufactures of metals, n.e.s.	100,525,199	4.0%	
71:Power-generating machinery and equipment	9,195,069	0.4%	
72:Machinery specialized for particular industries	45,905,183	1.8%	
73:Metalworking machinery	3,906,029	0.2%	
74:General industrial machinery and equipment,	87,009,011	3.5%	
75:Office machines and automatic data-processin	26,140,010	1.0%	
76:Telecommunications and sound-recording and	61,265,279	2.4%	
77:Electrical machinery, apparatus and appliances	107,611,451	4.3%	
78:Road vehicles (including air-cushion vehicles)	147,769,790	5.9%	
79:Other transport equipment	24,583,751	1.0%	
81:Prefabricated buildings; sanitary, plumbing, h	18,557,041	0.7%	
82:Furniture and parts thereof; bedding, mattress	53,807,195	2.1%	
83:Travel goods, handbags and similar containers	7,677,197	0.3%	
84:Articles of apparel and clothing accessories	80,998,509	3.2%	
85:Footwear	32,037,476	1.3%	
87:Professional, scientific and controlling instrum	22,445,776	0.9%	
88:Photographic apparatus, equipment and suppl	11,238,312	0.4%	
89:Miscellaneous manufactured articles, n.e.s.	103,905,057	4.1%	
96:Coin (other than gold coin), not being legal ten	18,868	0.0%	
97:Gold, non-monetary (excluding gold ores and	31,494	0.0%	
99:Unkown	32,184	0.0%	
TOTAL UVOZ 2021	2,505,114,503	100.0%	
UVOZ U BDP, %	42%		

- **Analiza izvoza i uvoza se takođe, često, vrši PO PRIVREDNIM GRANAMA:** industrija nafte, proizvodnja uglja, električna energija, obojena metalurgija, poljoprivreda, prehrambena industrija, tekstilna industrija, industrija kože-gume i obuće, industrija nameštaja, brodogradnja, metaloprerađivačka industrija, mašinska industrija, elektroindustrija i slično.
- ***Koncentrisani izvoz***
- ***Disperzirani izvoz***
- ***Marginalni izvoz***

NAMJENA UVOZA može biti:

- uvoz za domaću potrošnju,
- privremeni uvoz radi dorade i prerade;
- uvoz dorađenih proizvoda iz inostranstva;
- uvoz za skladištenje u cilju ponovnog izvoza (reeksport);
- uvoz radi provoza (tranzit);

PORIJEKLO IZVOZNE ROBE može biti:

- izvoz robe domaće proizvodnje;
- izvoz nacionalizovane strane robe;
- privremeni izvoz domaće robe radi dorade i prerade; te izvoz strane robe koja je bila na doradi u zemlji;
- izvoz ranije uvezene strane robe sa skladišta (reeksport) i
- izvoz robe koja se provози preko nacionalne teritorije (tranzit).

Koncentrisan i disperziran izvoz

- **KONCENTRISAN IZVOZ** smanjuje izvozne troškove, više znači za pojedine partnere i lakše je voditi trgovinsku politiku. Koncentrisan izvoz je uvijek problem, ako se radi o monokulturnim privredama, međutim, preporučljiv je, ako se radi o diversifikovanoj privrednoj strukturi i nosećim industrijskim proizvodima visoke prerade i visokog obima u izvozu, uz koje ide, kao dopunski, i čitav niz drugih proizvoda.
- Kod **DISPERZIRANOG IZVOZA** radi se marginalnim prodajama velikog broja proizvoda, velikom broju stranih kupaca, lakše se osvajaju strana tržišta, ali izvozna zemlja ni njeni subjekti ni za koga mnogo ne znače, slaba je pregovaračka pozicija izvoznika, a troškovi izvoza su visoki
- **Marginalni izvoz** koči razvoj specijalizacije, uvođenje savremene tehnologije i masovne proizvodnje, suviše je **nestabilan**, promjenljiv i nepogodan je za dugoročno uključivanje u međunarodnu razmjenu.

Konkurentne i komplementarne robe

- Robe koje su predmet međunarodne razmjene dijele se na **konkurentne i komplementarne** u zavisnosti od toga da li se one razmjenjuju pod uticajem razlika u troškovima, (cijenama) i drugim uslovima kupoprodaje, ili se radi o nemogućnosti zamjene određene robe pri zadovoljavanju neke potrebe.
- Kod **KONKURENTSKE SPOLJNE TRGOVINE** radi se o **istoj ili sličnoj robi koju istovremeno proizvodi više proizvođača** i s njom se kod određenog kupca na tržištu pojavljuju pod različitim uslovima prodaje, pa na tržištu pobjeđuje najkonkurentniji. Ti proizvodi mogu se međusobno supstituisati.
- Kod **KOMPLEMENTARNE SPOLJNE TRGOVINE** radi se o izvozu i uvozu proizvoda koji se ili **ne proizvode u zemlji ili se ne proizvode u dovoljnim količinama**, pa su mogućnosti zamjene uvoza domaćom proizvodnjom veoma ograničena.⁸

Evidencija i praćenje spoljnotrgovinskog robnog prometa na primjeru Zajedničke carinske tarife EU (CET)

- CET je sastavljena od ukupnih carina koje se primjenjuju na uvoz na teritoriju Unije za proizvode porijeklom iz trećih zemalja. Ona zamjenjuje nacionalne tarife
- Sadržaj **zajedničke carinske tarife CET**- Kombinovana nomenklatura (CN) sa carinskom stopom i ostalim oporezujućim elementima i tarifnim mjerama sadržanim u **Integriranoj tarifi Evropskih zajednica (TARIC)**, kao i u ostalim odredbama EU
- **Kombinovana nomenklatura (CN)** sadrži vrlo precizne liste svih vrsta roba koje mogu ući na teritoriju Zajednice (oko 5000 grupa proizvoda, u **98 poglavlja**, gotovo **10.000 tarifnih linija**) i omogućava određivanje carina s obzirom na predviđenu stopu za svaku kategoriju proizvoda
- **CN se sastoji od:**
 1. carinske nomenklature Harmoniziranog sistema (HS - Harmonized Commodity Description and Coding System - sistem međunarodnih normi s nazivima i brojevima robe koja se razmjenjuje pod okriljem **Svjetske carinske organizacije (WCO) – 6 brojeva HS**
 2. Komunitarnih podnaslova (Kombinovana nomenklatura) u skladu sa HS nomenklaturom, tj. «CN podnaslovi (combined nomenclature subtitles)», **6 brojeva HS + 2 CN**, i
 3. Preliminarnih odredbi, dodatnih zabiljeski u dijelovima ili poglavljima, te fusnota povezanih s podnaslovima kombinovane nomenklature (CN).

Primjer nomenklature CET-a do nivoa TARIC-a

HS Poglavlje	2 brojke	20 – Priprema povrća, voća, orašastih plodova ili drugih dijelova biljaka
HS Naslov	2 brojke	2003 – Gljive i tartufi, pripremljeni ili konzervirani, osim u octu ili octenoj kiselini
HS Podnaslov	2 brojke	2003 10 – Gljive iz porodice Agaricus
CN Podnaslov	2 brojke	2003 10 20 – ...privremeno konzervirano, u potpunosti kuvano
TARIC Podnaslov	2 brojke	2003 10 20 00

2003 10 20..... privremeno konzervirano, u potpunosti kuvano 18,4 + 191€ /100 kg/net eda

Oblici uvoza i izvoza robe

1. REDOVAN (SLOBODAN) IZVOZ I UVOZ - izvoz i uvoz međusobno su odvojeni regionalno i vremenski. Kupac kupuje slobodno gdje može da najjeftinije kupi, a prodaje tamo gdje može najpovoljnije da proda; (oko 70% uk. Trgovine je na ovom režimu - LB)

2. VEZANI POSLOVI - specijalni spoljnotrgovinski aranžmani, kod kojih je izvoz vezan za uvoz ili obrnuto, kao što su:

- kompenzacioni i barter poslovi
- poslovi dorade, obrade i
- Reeksportni i tranzitni poslovi
- sajamski kompenzacioni aranžmani
- malogranični promet i susjedni prekomorski promet
- klirinški aranžmani

3. SPECIFIČNI POSLOVI:

- **lizing aranžmani** – privremeni uvoz lizing opreme dok se ona ne vrati zakupodavcu ili se roba ne otkupi; ako je uključen posrednik (lizing preduzeće) – onda je to finansijski lizing
- **franšizing poslovi** - Franšizing je kontinuirana saradnja u okviru koje franšizer daje pravo franšizantu za prodaju njegovog proizvoda (usluge) i pomaže mu u organizaciji, obuci, marketingu i upravljanju, uz određenu naknadu od strane franšizanta. Franšiza se daje u okviru cjelokupnog paketa poslovanja – patent i know-how - McDonald's..

4. DUGOROČNA PROIZVODNA KOOPERACIJA I POSLOVNOTEHNIČKA SARADNJA

1. Dug. proizv. koop. Je proizvodnja proizvoda (komponenti) u kooperaciji više p-ća iz više zemalja,
2. Posl-tehn.saradnja je koalicija firmi u cilju postizanja važnih poslovnih ciljeva – alijanse, ali firme ostaju formalno nezavisne); liberalizovana potpuno; često i kroz projektni pristup za izgradnju velikih infrakturnih projekata; ovdje spadaju i BOT aranžmani, vremensko korišćenje objekata – time shering (turizam). Oko 15% ukupne trgovine;

Vezani poslovi i specifični poslovi

1. **KOMPENZACIONI i BARTER POSLOVI** (trampa); Kao najstariji oblik razmjene **dijelimo ih na poslove : 1. klasična kompenzacija (trampa) , 2. kontrakupovina – paralelni poslovi** mogu uključivati razmjenu više roba između više subjekata, zbog čega se osnivaju posebne tzv. barter kompanije; poseban oblika kompenzacionih poslova je ugovaranje kontrakupovine, tzv. paralelnih poslova – spajanje dva ugovora o prodaji **3. povratna kupovina;**
2. **POSLOVI DORADE** (radnje kojima se roba oplemenjuje, bez mijenjanja njenih osnovnih svojstava – npr. čišćenje oraha), **obrade** (svaki mehanički, hemijski ili drugi postupak koji poboljšava kvalitet robe – npr. legiranje čelika) i **prerade** (proces proizvodnje kod kog se mijenjaju osnovna svojstva robe kao predmeta oplemenjivanja – npr. pretvaranje pšenice u brašno, nafte u derivate); Ako se poslovi oplemenjivanja obavljaju po tehnologiji i od materijala vlasnika robe (strane firme), oni se nazivaju **“lon poslovima”**(tekstilna industrija, industrija obuće);
3. **REEKSPORTNI** (uvoz robe da bi ista bila ponovo izvezena) i **tranzitni poslovi** (prevoz robe preko teritorije zemlje koja nije ni prodavac ni kupac; na bazi međudržavnih transportnih sporazuma); Radi lakšeg prolaska (tranzita) robe i olakšanja carinskog postupka izdaje se međunarodni **TIR karnet;**
4. **SAJAMSKI kompenzacioni aranžmani** (radi lakše prodaje sajamskih eksponata);
5. **MALOGRANIČNI PROMET** (povoljniji uslovi za p-ća koja rade u pojasu 15 km sa obe strane granice; na bazi međudržavnog sporazuma takođe) i **susjedni prekomorski promet** (malogranični promet širine do 30 km na moru) i
6. **KLIRINŠKI ARANŽMANI** (specifični vezani poslovi na nivou država; međudržavni sporazum; sva potraživanja i dugovanja knjiže se na računima kod dogovorenih banaka; naplate i plaćanja se vrše u domaćoj valuti; cjelokupni izvoz robe i usluga balansiran je uvozom robe i usluga na godišnjem nivou

Specifični poslovi:

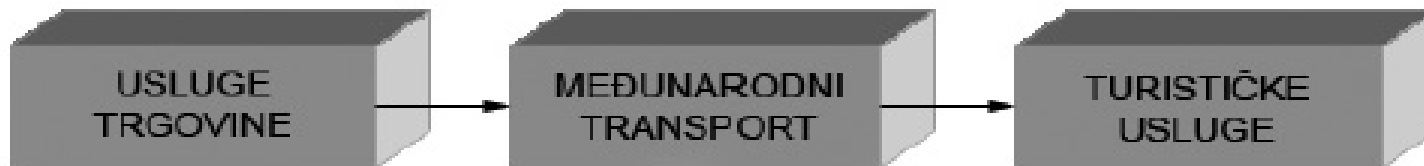
- a) **lizing aranžmani** (lizing opreme - privremeni uvoz iznajmljene opreme uz naknadu; iznajmljena oprema se može i otkupiti od zakupodavca)
- b) **franšizing poslovi** (Franšizing je kontinuirana saradnja u okviru koje franšizer daje pravo franšizantu za prodaju njegovog proizvoda (usluge) i pomaže mu u organizaciji, obučavanju, marketingu i upravljanju uz određenu naknadu od strane franšizanta; Franšiza se daje u okviru ukupnog paketa poslovanja, uključujući i know-how. Naknada franšizanta franšizeru može biti za ulazak u sistem (Initial fee) i za poslovanje sve dok ugovor traje (Royalty fee). Naknada se odnosi na pravo korišćenja robnih i trgovačkih žigova, know-how, kao i ukupni goodwill.

Medjunarodni promet usluga

- **KOTLER uslugu** definiše kao “aktivnost ili korist pretežno neopipljivu, koju izvođač nudi korisnicima na tržištu, nad kojom se ne može steći vlasništvo, a koja može ali ne mora biti vezana sa nekim fizičkim proizvodom”
 1. **MATERIJALNE** su usluge iz kojih nastaje neko novo dobro (materija), na primjer, građevinske usluge (nastaje zgrada, put), štamparske usluge (nastaje knjiga), naučne usluge (nastaju studije i projekti).
 2. **NEMATERIJALNE** su tzv. nevidljive usluge koje se završe i nestanu (bankarstvo, osiguranje, saobraćaj, trgovina, turizam, špedicija, državne usluge i sl.).
 3. **FAKTORSKE USLUGE** - usluge koje su sastavni dio proizvodnje robe (dobara), npr. interni transport, istraživanja, nauka, obrada tržišta, reklama, propaganda, Internet. One ulaze u cijenu proizvoda i ne egzistiraju posebno, iako, po prirodi, spadaju u usluge.
 4. **NEFAKTORSKE USLUGE** - one koje se na tržištu pojavljuju samostalno: saobraćaj, turizam, građevinske usluge, bankarske usluge, osiguranje, oditori, advokati i sl. Kada se govori o međunarodnom prometu usluga, 12 prvenstveno se misli na ovu vrstu usluga.

Najpoznatije vrste usluga u međunarodnom prometu

- međunarodni **transport** robe, putnika i prenos pošte i vijesti,
- međunarodna špedicija,
- kontrola kvaliteta i kvantiteta robe,
- međunarodne bankarske usluge,
- međunarodno osiguranje,
- **turističke** usluge,
- izvođenje građevinskih radova u inostranstvu,
- **usluge trgovine** (posredništvo, zastupstvo, komisija, slobodne carinske prodavnice – free shops),
- usluge marketinga, reklame i propagande,
- informativne i štamparske usluge,
- naučno-istraživačke i razvojne usluge,
- računarski softver, oditorske i advokatske usluge,
- usluge iz oblasti zdravstva, obrazovanja, kulture i sporta,
- državne usluge (sudovi, pasoši, vize, lične karte, prijava i odjava boravka, lutrija i druge igre na sreću i sl.),
- ostale usluge.

GRAĐEVINSKI RADOVI	AERODROMSKE USLUGE	USLUGE ZASTUPANJA STRANIH FIRMI	MARKETINŠKO-INFORMATIVNE USLUGE
BANKARSKE USLUGE	LUČKE USLUGE	USLUGE PRODAJE ROBE U SLOBODNIM I CARINSKIM PRODAVNICAMA	NAUČNOISTRAŽIVAČKE I ISTRAŽIVAČKO RAZVOJNE USLUGE
OSIGURANJE IMOVINE I LICA	POMORSKOTEHNIČKE I ISTRAŽIVAČKO RAZVOJNE USLUGE NA MORU I PODMORJU	USLUGE SLOBODNIH I CARINSKIH ZONA	RAČUNARSKI SOFTVER, REVIZORSKE I ADVOKATSKE USLUGE
USLUGE MEĐUNARODNE ŠPEDICIJE	USLUGE USKLADIŠTENJA ROBE	USLUGE ORGANIZOVANJA MEĐUNARODNIH SAJMOVA I IZLOŽBI	ZDRAVSTVENE USLUGE, USLUGE IZ OBLASTI OBRAZOVANJA, KULTURE I SPORTA
MEĐUNARODNE SAOBRAĆAJNE USLUGE	USLUGE SNABDEVANJA PREVOZNIH SREDSTAVA U MEĐUNARODNOM SAOBRAĆAJU	USLUGE KONTROLE KVALITETA I KVANTITETA ROBE	OSTALE USLUGE

Vrste usluga u spoljnoj trgovini

PRIMJER - Proces liberalizacije usluga unutar CEFTA 2006

- **CEFTA 2006, Član 27** -Strane će postepeno razvijati i širiti svoju saradnju sa ciljem postizanja postepene liberalizacije i međusobnog otvaranja njihovih tržišta uslugama, u kontekstu evropskih integracija, uzimajući u obzir relevantne odredbe GATS-a i obaveze preuzete na temelju GATS-a od Strana koje su članice STO-a.
- ***Član 29*** - Zajednički odbor će godišnje razmatrati rezultate saradnje navedene u čl. 27 te će, ukoliko je to odgovarajuće, preporučiti, u skladu sa svojim poslovnikom o radu, pokretanje pregovora sa ciljem postepenog postizanja visokog nivoa liberalizacije u skladu sa čl. V GATS-a. Obaveze preuzete u takvim pregovorima biće utvrđene u rasporedima koji će činiti sastavni dio ovog Sporazuma.
- **OPŠTI SPORAZUM O TRGOVINI USLUGAMA, GATS**
- ***Član V, Ekonomska integracija***
- Odredbe GATS-a omogućavaju zaključivanje sporazuma o liberalizaciji kojim se daje povoljniji (preferencijalni) tretman potpisnicama takvog sporazuma pod uslovima da takav sporazum:
- obuhvata značajan broj sektora usluga,
- osigurava nepostojanje ili suštinsko ukidanje diskriminacije među ugovornim stranama kroz:
 - ukidanje postojećih diskriminatornih mjera i/ili
 - zabranom uvođenja novih ili strožih mjera.
- takav sporazum neće podizati ni prema kome drugom, izvan sporazuma, ukupni nivo prepreka 15 trgovini uslugama.

DODATNI PROTOKOLI NA CEFTA 2006 SPORAZUM

- **Aneks 1: Privremeni ulazak i boravak fizičkih lica koja pružaju usluge** (definiše kategorije fizičkih lica koje bi na privremenoj i povremenoj osnovi obavljale određene djelatnosti i njihov period boravka) Osjetljivo
- **Aneks 2: Regulatorni principi vezani za telekomunikacije; Aneks 3: Regulatorni principi vezani za poštanske i kurirske usluge**
- **Aneks 4 : Lista specifičnih obaveza u uslugama** (definiše nivo otvorenosti tržišta za 12 sektora usluga u svim CEFTA Stranama) - „**CONSOLIDATED SCHEDULE OF COMMITMENTS**” , **PRISTUP TRŽIŠTU I NACIONALNI TRETMAN**, U Listi specifičnih obaveza navode se diskriminatorne mjere, ide se ka Konsolidovanoj listi specifičnih obaveza
- **PROTOKOL 5 – PROTOKOL O TRGOVINSKIM OLAKSICAMA**
- **DODATNI PROTOKOL 6 O TRGOVNI USLUGAMA SA ANEKSIMA** - postignut dogovor o potpunoj liberalizaciji u sektorima građevinarstva, zaštite životne sredine i u uslugama distribucije, u nekim sektorima, zadržaće se određena ograničenja - Profesionalne i poslovne usluge, Usluge komunikacije, Usluge u obrazovanju, Finansijske usluge, Zdravstvene i socijalne usluge, Turizam (turistički vodič), Rekreativne, kulturne i sportske usluge, Usluge u saobraćaju; značaj – unapređenje trgovine i ek.saradnje, poštovanje WTO pravila za sve (i nečlanice), smanjenje biznis barijera, prekogranično pružanje usluga, **medjusobno priznavanje kvalifikacija** (u izabranim sektorima: doktori, zubari, građ. inženjeri i arhitekta)
- U toku **PREGOVORI O DODATNOM PROTOKOLU O MIRNOM RJESAVANJU SPOROVA**

MEĐUNARODNO KRETANJE KAPITALA

- Pod međunarodnim kretanjem kapitala podrazumijevamo **transfer** (realnih i) **finansijskih sredstava iz jedne zemlje u drugu**, bez kontra transfera za određeno vrijeme, a u cilju ostvarivanja ekonomskih (i političkih interesa) učesnika u tom transferu
- Opšte je stanovište da se **privatni kapital plasira prema ekonomskim interesima – motivima**, a **javni kapital na osnovu širih društvenih (socijalnih), kao i političkih interesa**
- **Glavni investitori međunarodnog kapitala** su MNK, komercijalne banke, države i institucionalni fondovi
- **PREMA DAVAOCU SREDSTAVA (IZVOZNIKU KAPITALA)**, kapital se dijeli na privatni i javni. **Privatni kapital** plasiraju multinacionalne kompanije i banke, a **javni** države, državni fondovi i međunarodne finansijske institucije

OBLICI MEĐUNARODNOG KRETANJA KAPITALA:

1. strane direktne investicije,
2. strane portfolio investicije (tržiše kapitala), i
3. zajmovi i krediti (daju ih banke i medj. finansijske institucije)

1. FDI – strane direktne investicije

- **Kindleberger** – FDI predstavljaju direktno investiranje u p-ća u inostranstvu u cilju sticanja trajne kontrole nad proizvodnjom, trgovinom i finansijama preduzeća u koje se ulaže.
- **Osnovni oblici FDI multinacionalnih kompanija u inostranstvu su:**
 1. potpuno vlasništvo stranca koje nastaje ili potpuno novim investiranjem “na ledini” (tzv. **Green field investicije**) ili otkupom postojećih kompanija u inostranstvu (**Mergery and Aquisition**),
 2. zajedničko ulaganje sa domaćim firmama u zemlji plasmana (**Joint Venture**), i
 3. **ulaganje kapitala u postojeća preduzeća** koja ostaju većinsko vlasništvo zemlje domaćina
- U direktne investicije spadaju i **KONCESIJE** – ugovorni odnos u kome davalac koncesije ustupa (na određeno vrijeme) koncesionaru pravo korišćenja nekog prirodnog bogatstva (obično obnovljivog), javnog dobra ili obavljanja neke javne službe. Time se dolazi do kapitala i tehnologije.
- U ove poslove ubrajaju se i **poslovi koji se rade po BOT SISTEMU** (izgradi, eksploatiši, transferiši – npr. za puteve)
- U ove poslove spada i vremensko korišćenje objekata – **Time sharing** (turizam)
- **FDI su najpovoljniji oblik međunarodnog kretanja kapitala sa stanovišta ulagača**, jer daju:
 - značajne mogućnosti za ostvarivanje profita u stranim zemljama,
 - omogućuju kontrolu nad sopstvenim poslovanjem u zemlji plasmana kapitala,
 - šanse da se iskoriste povoljni lokalni uslovi u pogledu carina, povoljne poreske stope, infrastrukture, jeftine RS, jeftine sirovine, rastućeg tržišta, i dr.

- **Najsigurnije se vlasništvo obezbeđuje kada ulagač posjeduje preko **50%** vlasništva kapitala u preduzeću u inostranstvu u koje ulaže (stav IMF-a). Međutim, praksa je izmjenila ove procenete. US Department of Commerce smatra da je dovoljno i **25%** vlasništva (akcija), ako su ostali vlasnici usitnjeni i nepovezani, a po pravilima OECD, dovoljno je čak **10%**.**
- Ako su ulaganja manja od 10% vrijednosti kapitala tretiraju se ***portfolio* investicijama**.
- *Dunning* navodi sledeće **motive SDI**:
 - obezbeđenje resursa u zemlji domaćina,
 - obezbeđivanje i proširivanje tržišta,
 - povećanje efikasnosti poslovanja, kroz ekonomiju obima, diversifikaciju proizvodnje i disperziju rizika,
 - ostvarivanje strateških prednosti u razvoju novih tehnologija i savlađivanje konkurencije u zemlji plasmana kapitala

2. Strane portfolio investicije (tržište kapitala)

- Osnovni motiv za SDI je sopstveno upravljanje proizvodnjom i poslovima i vlasništvo investitora.
- Motiv na tržištu kapitala je **zarada, zaštita imovine od rizika i ostvarivanje likvidnosti**
- Tržište kapitala omogućuje kupcima i prodavcima da diversifikuju svoje bogatstvo i smanje kolebanje svog dohotka
- **Na tržištu kapitala prometuju se tzv. PORTFOLIO PLASMANI (AKCIJE I OBVEZNICE).** To su glavni finansijski instrumenti kojima se trguje na trzistu kapitala. Investiranje u akcije i obveznice je rizično, a tržište počiva na nadi da će sutra biti veća cijena, mada može biti i gubitak (rizik).
- Finansijski derivati – fjučersi i opcije
- **Tržište kapitala:**
 1. obezbeđuje po tržišnim uslovima nedostajući kapital za privredni razvoj,
 2. ostvaruje optimalnu alokaciju sredstava i suficitima pokriva deficite u kapitalu preduzeća, građana i države,
 3. utvrđuje realnu cijenu kapitala, odnosno realne KS.
 - **OSNOVNI NOSIOCI TRŽIŠTA KAPITALA** su banke, **berze** i investicioni fondovi
 - Pored fondova na tržištu kapitala značajni su i **institucionalni investitori** (kompanije za osiguranje, zdravstvo, penzije i sl.)

- Na **NOVČANOM TRŽIŠTU** se trguje sa kratkoročnim papirima (mjenice, blagajnički zapisi, komercijalni zapisi, kratkoročne obveznice i dr.), na **DEVIZNOM TRŽIŠTU** devizama,
- a na **TRŽIŠTU KAPITALA** efektima sa rokom dospjeća dužim od godinu dana (**AKCIJE***, **OBVEZNICE****).
- Samo nacionalna novčana tržišta, gdje i stranci, nerazidenti, mogu da trguju spadaju u **međunarodna** tržišta.
- **PORTOFOLIO** predstavlja **investiciju u više različitih oblika aktive**, najčešće različitih vrsta HoV u posjedu individualnog investitora ili institucije. **Izbor i struktura portfolija** zavisi od očekivanog prinosa na pojedine oblike imovine (najčešće vrijednosnih papira), kapitalnih dobitaka i pripadajućih rizika. Pored većeg prinosa, osnovni razlog za formiranje portfolija, je i smanjenje rizika investiranja.
- U **portfolio investicije** spadaju akcije **ispod 10% vlasništva**, preko toga su direktna ulaganja (uobičajena klasifikacija)

***AKCIJE** su HoV izdate u seriji koje glase na dio kapitala AD i daju pravo na **upravljanje i sticanje dividendi**. Obične akcije daju pravo u upravljanju, a učešće u dividendi tek poslije isplate prioriternih akcija.

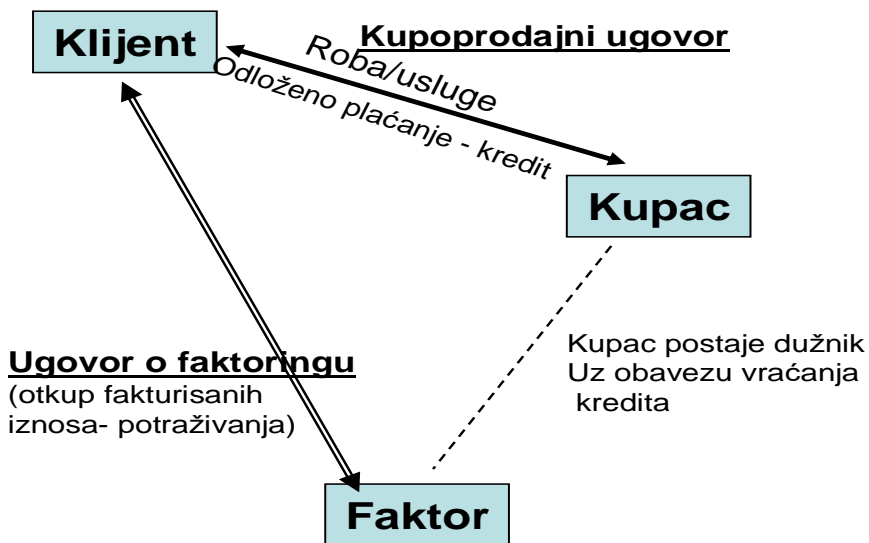
** **OBVEZNICE** su dužničke HoV izdate u seriji koje imaju i daju pravo na **isplatu nominalne vrijednosti, ili nominalne vrijednosti sa kamatom**. Obveznice koje se mogu konvertovati u akcije ili druge oblike kapitala nazivaju se **konvertibilnim obveznicama**.

- **PRIMARNO TRŽIŠTE** obuhvata finansijske transakcije između emitenata HoV i prvih investitora. Emisija na ovom tržištu može biti **privatna** ili **javna**. Javna može biti na aukciji ili putem tendera. Privatno je po izboru i direktnom pozivu emitenta određenom investitoru (investitorima). Niži su troškovi prodaje preko privatne emisije.
- **SEKUNDARNO TRŽIŠTE** je tržište dalje prodaje papira (najčešće akcija i obveznica) emitovanih na primarnom tržištu. Ono obezbeđuje likvidnost, formiranje realne tržišne cijene, održavanje efikasnosti poslovanja privrednih subjekata i optimalizaciju strukture njihove imovine. Trgovina može biti organizovana kao **berzanska** i **vanberzanska**.
- **Glavni nosioci tržišta kapitala su BERZE**. One su mjesta gde se susreće ponuda i tražnja i zaključuju poslovi, preko brokera i dilera. Na njima se pojavljuju kupci i prodavci kapitala, banke, fondovi (penzioni, zdravstveni i investicioni) i drugi subjekti.
- **Broker**
 - ovlašćeni posrednik pri trgovini HoV koji istupa **u svoje ime, a za račun klijenta** (komisionar) ili **u ime i za račun klijenta** (zastupnik)
- **Diler**
 - kupuje i prodaje **HoV u svoje ime i za svoj račun** (principal). Zaradu ostvaruje razlikom između kupovne i prodajne cijene HoV, snoseći eventualni rizik gubitka. Diler može istupati i kao broker (komisionar i zastupnik).

3. Krediti

- Zajmove i kredite daju:
 1. **komercijalne banke,**
 2. **međunarodne finansijske institucije**
(multilateralne zajmove odobravaju IMF, WB i regionalne banke), i
 3. **organizacije za finansiranje izvoznih poslova**
(daju komercijalne i robne kredite)
- **Posebni oblici kreditiranja izvoza** su:
 - lizing, faktoring (kratkoročno finansiranje) i forfeting (rokovi dospjeća diskontnih dokumenata su duži, najčešće od 6 mj. pa do 5, izuzetno 10 godina)

Osnovni subjekti koji učestvuju u obavljanju faktoring poslova:

1. Klijent (ustupilac potraživanja) je subjekt koji proizvodi robu (ili čini uslugu) najčešće trajne potrošnje sa kojim faktor zaključuje poseban ugovor

2. Kupac predstavlja subjekt koji kupuje robu od proizvođača, odnosno davaoca usluge i koji postaje dužnik faktora i snosi obavezu vraćanja kredita u vezi sa prodajom određenih proizvoda ili davanjem usluga od strane klijenta

3. Faktor je banka ili organizacija koja od svojih klijenata otkupljuje fakturisane iznose u dužem vremenskom razmaku. S tim u vezi, osnovna aktivnost faktora se ogleda u tome da naplaćuje na njega prenijeta tj. od strane klijenta cedirana potraživanja

Prodaja potraživanja – otkup kratkoročnih potraživanja

Ugovor o faktoringu predstavlja takav pravni posao kojim se **ustupilac potraživanja** obavezuje da prenese na **faktora** postojeća ili buduća potraživanja iz ugovora o prodaji robe, odnosno vršenja usluga, a faktor se obavezuje da, uz proviziju i naplatu troškova, **naplati potraživanja**, kao i da kreditira ustupioca potraživanja i vrši druge faktoring usluge

Po pravilu naplaćuje se odmah do 80% nedospjelih kratkoročnih potraživanja, a ostatak poslije naplate faktora. Preduzeće naplaćuje veći dio svog potraživanja i održava likvidnost bez novog zaduženja.

Ugovor o forfetingu

Forfeting

- **IZVOZNIK OPREME** (prodavac) sklopio je **Ugovor** sa uvoznikom opreme (inokupcem). Vrednost sklopljenog ugovora po izvozu iznosi na primjer EUR 1.000.000.
- - Između domaće banke i izvoznika opreme sklopljen je **ugovor o forfetiranju** uz diskont od 10% od ukupne vrijednosti izvoznog posla.
- - Po izvozu robe (**1**), izvoznik opreme (prodavac) povlači dokument od uvoznika opreme (inokupca), u ovom slučaju **bankarsku garanciju (2)** izdatu od inostrane banke i prezentuje je domaćoj banci.
- - Domaća banka po prijemu traženih dokumenata (**3**) isplaćuje na žiro-račun izvozniku opreme (prodavcu) iznos od EUR 900.000 (**4**) uz zadržavanje 10% diskonta, odnosno EUR 100.000.
- - Po dospjeću ino-potraživanja, domaća banka (forfeter) upućuje bankarsku garanciju na naplatu njenom izdavaocu – inostranoj banci (**5**), te relativno brzo po uobičajenoj proceduri naplaćuje ino-potraživanje od EUR 1.000.000 (**6**).
- - Inostrana banka prosljeđuje dokumenta (**7**) ka uvozniku opreme (inokupcu) i naplaćuje vrijednost koju je doznabila banci izvoznika opreme (prodavca) (**8**).
- - Na ovaj način uspješno je okončan posao forfetiranja koji je donio korist izvozniku opreme (prodavcu) kao i forfeter banci, jer je izostao potencijalni rizik naplate potraživanja.

Medjunarodni transfer tehnologije

- Tehnološki izumi svode se na intelektualnu svojinu. U dijela **intelektualne svojine** (Copyright) spadaju **autorska prava** i tzv. **srodna prava**, te djela **industrijske svojine**.

Autorska prava	Srodna prava	Industrijska svojina
<ul style="list-style-type: none">- književna djela i naučna djela,- grafička, likovna, skulptorska djela- djela primijenjene umjetnosti,- arhitektonska djela,- kompjuterski softver za sistem provajdera i softverske kuće	<ul style="list-style-type: none">- prava interpretacije,- proizvodnja fonograma,- proizvodnja videograma,- proizvodnja raznovrsnih radio i TV emisija i- proizvođači baza podataka (informacija).	<ul style="list-style-type: none">- patent,- industrijski žig,- industrijski dizajn (model, uzorak),- geografska oznaka porijekla proizvoda i- poslovne tajne (know-how).

Registracija (WIPO)

- **PATENT** je pravo koje se priznaje za pronalazak iz bilo koje oblasti nauke.
- Postoji i tzv. **MALI PATENT** odnosno tehnološka inovacija
- **ŽIG (BRAND)** je simbol koji potrošaču prenosi poruku o proizvodu koji želi da kupi. Može biti riječ, slogan, logo, boja, miris ili kombinacija boja i zvukova. Njime se štiti originalnost, identitet i kvalitet proizvoda. Postao je nešto najvrednije što ugledne firme posjeduju: Microsoft, Coca-Cola, Marlboro, McDonalds, Nokia, Sony
- **GEOGRAFSKA OZNAKA PORIJEKLA**, kao i žig, prenosi poruku kvaliteta. One upoznaju kupce da je proizvod proizveden na određenom području i da potiče sa određenog lokaliteta (npr. Vina „Champagne“ ili „Qianti“, sir „Roquefort“) i da ima specifična svojstva, po kojima je taj proizvod prepoznatljiv.
- **INDUSTRIJSKI DIZAJN** obuhvata modele i uzorke. Uslov za njihovo priznanje i zaštitu je da: budu novi, do tada nepoznati i neprimjenjivi, i – imaju mogućnost ekonomski korisne primjene u industriji.
- **POSLOVNE TAJNE (know-how, konsalting)** mogu biti informacije o novim proizvodima – uslugama, načinu organizacije i upravljanja, marketinškim strategijama, obuci kadrova. U sebe često uključuju informacije, crteže, CD romove, čipove za integrisana kola, hemijske smjese, recepture, biološki materijal. Sve dok ih ne patentira, vlasnik ih čuva kao poslovnu tajnu, koju unosno unovčuje (npr. proizvodnja Coca₂ Cole još uvijek se čuva kao stroga poslovna tajna).

Načini transfera tehnologije su najčešće u praksi:

- prodaja,
- Licenca (patenti se prodaju putem licence),
- Lizing (zakup),
- frašizing,
- inženjering,
- koperacija,
- poslovno-tehnička saradnja,
- direktne strane investicije (uključiv i Joint Venture),
- konsalting,
- poklon.

Svjetska organizacija za intelektualnu svojinu (WIPO, 1967) štiti:

1. književna, umjetnička i naučna djela,
2. djela koja izvode umjetnici putem fonograma, radija, televizije i satelita,
3. patentne pronalaskе u svim djelatostima,
4. naučna otkrića,
5. industrijske uzorke i modele,
6. fabričke, trgovačke i uslužne žigove, imena i nazive,
7. zaštitu od nelojalne konkurencije (misli se na zaštitu poslovnih tajni i borbu protiv piraterije)
8. sva druga prava povezana sa odnosima i interesima u oblasti industrije, nauke, književnosti i umjetnosti.

Medjunarodna migracija radne snage

- **Medjunarodna migracija RS predstavlja zapošljavanje građana jedne zemlje u nekoj inostranoj zemlji, bilo da se radi o nemogućnosti njene zaposlenosti u zemlji, ili pak o povoljnijim uslovima zapošljavanja u inostranstvu (zarade i drugi uslovi).**

8. INSTRUMENTI ZA REGULISANJE MT

I Karakteristike spoljnotrgovinskog sistema i politike u savremenim uslovima

- Osnovni pristup: “**Tržišta što je više moguće, države samo koliko je neophodno**”
- Funkcije tržišta: alokativna, distributivna, razvojna i informativna
- Instrumenti spoljnotrgovinske politike utiču na uslove razmjene roba i usluga na tržištu
- Agrarni i industrijski protekcionizam visokih carina – *out of date*..
- Spoljnotrgovinska politika u savremenim privredama potpuno je stavljena u službu razvoja

II Spoljnotrgovinski sistemi – teorije i politike:

- Liberalizam vs. Protekcionizam

LIBERALIZAM

- Nakon merkantilizma (16-18v.) – ES,PT, NL, kasnije DE, FR
- Liberalizam, druga polovina 18.v.- UK, industrijska radionica svijeta (Smit, Rikardo, Mil)
- **Zlatni period liberalizma** – druga polovina 19. i 20.vijek
- Osnovno obilježje liberalizma: **intenziviranje saradnje sa svijetom i otvorene granice u ST**
- Na dobitku su efikasni proizvođači i građani koji “jeftinije” kupuju, a gube **neefikasni domaći proizvođači**
- Multiplikuje se dobit onima koji proizvode najbolje proizvode po najpovoljnijim cijenama
- Afirmacija komparativnih prednosti
- **KONKURENTSKA PREDNOST** znači da zemlja napreduje iskorišćavanjem svojih potencijala, koncentrišući se na ono što najbolje proizvodi
- Nosilac liberalizma u svjetskoj trgovini je **WTO** – 9 rundi pregovora o liberalizaciji međunarodne trgovine (Doha..)
- **Urugvajska runda, 1986-95** – liberalizacijaroba (AGRI, NAMA), sektora usluga, IPRs, protok FDI, djelimično liberalizovan i sektor poljoprivrede i tekstila

...LIBERALIZAM

- Doha runda – 31.jul 2004. –

1. **liberalizacija sektora** poljoprivrede, ne-poljoprivrednih proizvoda, uvedena su nova pravila WTO u oblasti proizvodnje tekstila i čelika, poboljšan je sistem rješavanja trgovinskih sporova, unapredjeni standardi u oblasti ekologije, uspostavljen sistem zaštite vina i alkoholnih pića (geografske oznake porijekla) liberalizovane usluge u bankarstvu, turizmu, osiguranju.

2. **Nisu liberalizovane investicije, politika konkurencije, transparentnost u jav.nabavkama i carinska procedura**

- Liberalizam - svaka zemlja treba da se posveti proizvodnji one robe za koju ima relativno povoljnije uslove proizvodnje (teorija **uporednih** troškova)
- Protekcionizam se pravda samo kao izuzetna, privremena i kratkoročna mjera
- **“Što više liberalizma, a protekcionizma samo tamo gdje je i koliko je nužan”** (nivo konkurentnosti, zaposlenosti i profil razvojne politike)

PROTEKCIONIZAM

- **Nastao u SAD i Njemačkoj u drugoj polovini 19. vijeka** – otpor najezdi jeftine robe iz razvijenijih Engleske i Francuske, kako bi se podstakla domaća privreda
- **Aleksandar HAMILTON**, prvi ministar finansija SAD, "Izveštaj o manufakturama", 1791.g. (zaštita mlade domaće američke industrije od strane konkurencije, tj. mnogo jače i starije engleske industrije)
- Američki teoretičar **Henri KERI**, tvorac američkog sistema carinske zaštite, koji se oslanjao na razvoj mlade američke industrije (Principi političke ekonomije, 1804); Keri je zastupao **kombinaciju liberalizma u duhu *laissez faire* i zaštitnih carina u cilju razvoja Amerike**, a time i harmoničnijeg razvoja svijeta u cjelini. Ne samo izvoziti sirovine, graditi harmoniju polj. i industrije, kroz jačanje prerađivačke industrije, kao odgovora na engleski trgovački centralizam
- Po najvećem teoretičaru protekcionizma Nemcu **Fridrihu LISTU** i po praktičaru protekcionizma Amerikancu **HAMILTONU**, svakoj zemlji je potreban **određeni nivo zaštite**, dok u konkurentnosti ne dostigne razvijene zemlje, sa kojima je nužno boriti se na domaćem i svjetskom tržištu. List polazi od toga da svaka zemlja, odnosno njeni potrošači moraju da žrtvuju **sadašnje koristi** (niže cijene, korist potrošača) da bi ubuduće, *sa razvojem svojih proizvodnih snaga*, mogli imati veće i trajne prednosti (više konkurentnih proizvođača).
- U protivnom prijete privredna degeneracija, a mnogi proizvodni sektori, koji bi imali šanse u budućnosti, nestaju sa privredne scene te zemlje.
- Znači da je kod ZUR ispravna jedino POSTEPENA liberalizacija tržišta, jer u protivnom može ostati bez privrede, radnih mjesta i bez zarada
- Postoje **OSETLJIVI PROIZVODI** koji bi nestali, pod pritiskom mnogo konkurentnijih stranih proizvođača, ako bi se primenjivao samo liberalizam bez ikakve zaštite domaćeg tržišta 33 (osjetljivi, izuzetno osjetljivi i oni proizvodi koji nisu osjetljivi...).

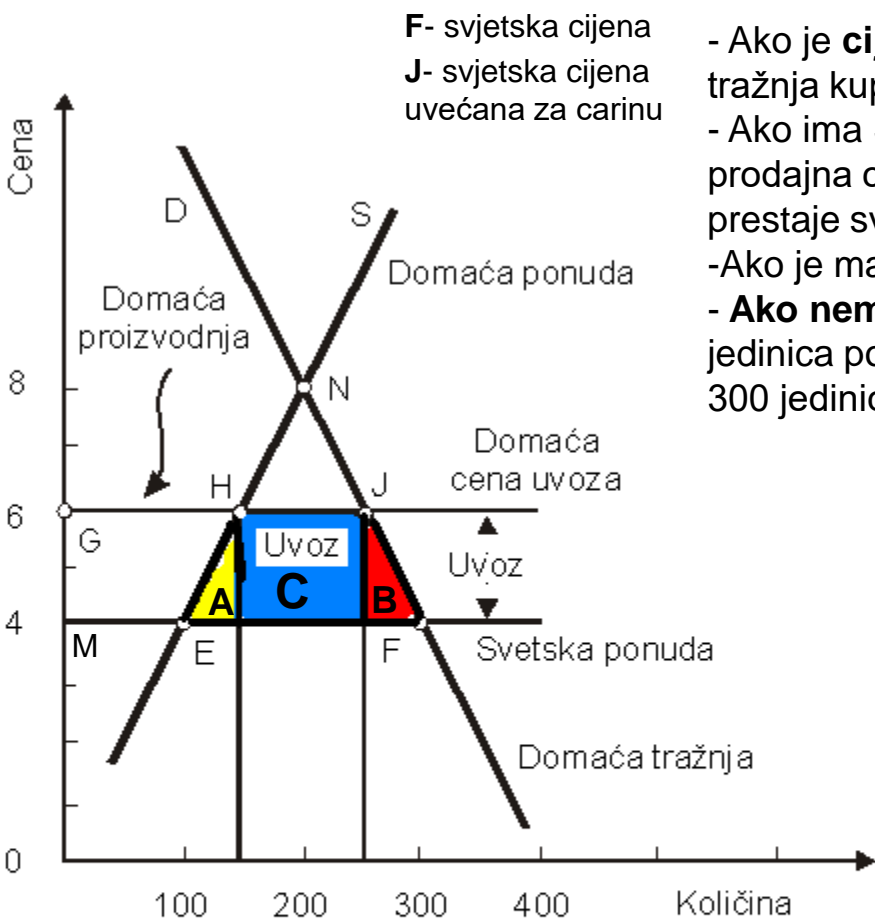
...PROTEKCIONIZAM

- **Kod zaštitne politike uvek postoje različiti interesi domaćih proizvođača koji su zaštićeni i domaćih potrošača koji tu zaštitu plaćaju**
- **ZAŠTITNE CARINE** - carine koje se uvode na osnovu argumenta zaštite domaće mlade industrije (engl. *Infant industry argument*)
- **Fridrih LIST**, Nijemac, živio dugo u SAD, najveći teoretičar protekcionizma (Nacionalni sistem političke ekonomije, **1840**); protekcionizam kao pogled u budućnost; postavio 3 pitanja:
 - 1. ŠTA ŠTITITI? (industrije u razvoju, perspektivno konkurentne u budućnosti)**
 - 2. KOLIKO ŠTITITI? (max do 25% uvozne cijene)**
 - 3. KOLIKO DUGO ŠTITITI? (max do 30 godina)**
- **Kasnije i četvrto pitanje: ČIME ŠTITITI? (mix mjera)**
- Pored mladih industrija, najosjetljivija **poljoprivreda i tekstil**, SPS (fitosanitarni standardi, veterina)
- WTO podržava carine u određenom procentu i zalaže se da se svi drugi instrumenti zaštite ukinu, a da ostanu samo zaštitne carine, jer ih je najlakše kontrolisati

Spoljnotrgovinska politika male otvorene ekonomije

- pojedine zemlje (uključujući i male otvorene zemlje koje ne mogu uticati na svjetske cijene) mogu zahvaljujući slobodnoj trgovini značajnije dinamizirati vlastiti ekonomski rast, baziran na relativnim **komparativnim prednostima**
- U uslovima zatvorene ekonomije, bez spoljne trgovine, cijene su veće, dok se sa ST, ravnotežna cijena formira na nižem nivou
- Ako nema ni carina ni transportnih troškova, ravnotežna cijena je svjetska cijena (npr. ponuda i cijena te robe iz bližeg susjedstva, u uslovima kada je domaća tražnja mala)

Dejstvo carina: smanjenje uvoza i potrošnje, rast cijena i domaće proizvodnje

- Ako je **cijena robe na domaćem tržištu 8€**, a nema ST, domaća tražnja kupuje robu po toj cijeni (tačka N, 200 jedinica)
- Ako ima ST, **svjetska cijena 4€, ali carina više od 4€**, onda je krajnja prodajna cijena veća od 8 €, tj. veća od domaće ponude te robe, pa prestaje svaki interes za izvozom u tu zemlju (**prohibitivna carina**)
- Ako je manja od 4€, onda je to neprohibitivna carina (moguć uvoz)
- **Ako nema carine, cijena je 4€**. Domaći proizvođači nude samo 100 jedinica po cijeni od 4€ (ME), a potrošači po toj cijeni žele kupiti više, tj. 300 jedinica, pa dodatnih 200 jedinica potražnje – se uvozi (EF)

Pretpostavimo da država uvodi carinu od 2 €, te da nema transportnih troškova (ZTN), pa je cijena stranog proizvoda na domaćem tržištu $4€ + 2€ = 6€$
Znači – carina je smanjila uvoz, ali je povećala cijenu, što je smanjilo potražnju!
 Po toj cijeni kupci smanjuju svoju potražnju sa 300 na **250 jedinica robe** (viša cijena zbog carine, smanjuje se trgovina);
 Po cijeni od 6€ domaća ponuda je 150 jedinica (GH), a uvoz se ostvaruje na nivou od dodatnih 100 jedinica (HJ)

Uvođenje carine povećava javne prihode i dovodi do ispoljavanja neefikasnosti

- Trougao A je trošak neefikasnosti u domać. proizvodnji** koji je rezultat rasta domaćih cijena (povećanje proizvodnje za 50 jedinica kada postoji carina, ali samo rastom cijena, a ne rastom efikasnosti proizvodnje)
 - Trougao B je gubitak potrošačeve satisfakcije** kao posljedica rasta cijena. 50 jedinica manja kupovina;
 - Četvorougao C je prihod od carine koji odlazi državi.** Ovaj prihod u stvari predstavlja svojevrstni transfer od potrošača državi, ali ne i obavezni gubitak efikasnosti (100 jedinica robe * 2 € carine = 200 € budžetskih prihoda)
- 200 jedinica je carinski prihod, ali on može imati i redistributivni efekat na podsticanje proizvodnje ili izvoza..

III OBLICI ZAŠTITE DOMAĆEG TRŽIŠTA

- **Trgovinska politika** predstavlja skup mjera kojima se osvaruju ciljevi ST i privredne saradnje sa svijetom
- **Ciljevi spoljne trgovine:** rast proizvodnje i zaposlenosti, smirivanje cijena i stabilizacija ekonomskih tokova uopšte, platnobilanski suficit (uravnotežen platni bilans), poželjno uz slobodnu trgovinu i konvertibilnost nacionalne valute

OBLICI ZAŠTITE DOMAĆEG TRŽIŠTA KROZ MJERE SPOLJNOTRGOVINSKE POLITIKE:

1. MJERE KOJE DIREKTNO UTIČU **NA CIJENE**

(carine, prelevmani, uvozne takse i izvozne premije)

2. MJERE KOJE DIREKTNO UTIČU NA **KOLIČINE**

(kontingenti, kvote, dozvole i zabrane uvoza tj. izvoza)

3. **OSTALE MJERE**

3.1. **zaštitne mjere**, tzv. *safeguard measures*, koje se mogu pripremiti u skladu sa pravilima WTO, zbog

a) **dampingovanih cijena određene kategorije roba** (nuđenje robe po cijeni i ispod proizvodne, radi prodora na to tržište);

b) prevelikih **izvoznih subencija** neke zemlje ili jednog proizvoda iz više zemalja, kao i

c) vanredni poremećaji na tržištu koji prijete da ozbiljno ugroze situaciju na tržištu i egzistenciju nekog domaćeg sektora proizvodnje;

3.2. zatim različite **necarinske barijere trgovini**, uključujući restriktivni uvozni postupak, tehničke barijere trgovini, sanitarne i fitosanitarne mjere, uvođenje strogih ekoloških standarda, samoograničenje izvoza, sankcije i sl) itd.).

3.3. Ovdje se mogu uvrstiti i **mjere u oblasti povoljnih kreditnih aranžmana za podsticanje proizvodnje za izvoz**, koji su dijelom ili u potpunosti podržani i iz budžeta države.

Devizni kurs je poseban instrument.

...OBLICI ZAŠTITE DOMAĆEG TRŽIŠTA

Carine - obaveza uvoznika (izvoznika) da, u momentu kada roba prelazi državnu granicu plati propisanu sumu novca u korist države

Carina je vrsta državnog poreza, utvrđena carinskim zakonom, koji pored ostalog definiše **pravila carinsko-upravnog postupka, načela carinske zaštite domaćeg tržišta i proizvodnje, nastanak i način plaćanja carinskog duga, mjere carinskog nadzora kao i kazne za carinske privredne prestupe, krivična djela i carinske prekršaje** (definicija na bazi carinskog zakonodavstva, isticanje kontrolne funkcije carina, a ne samo ubiranja prihoda za budžet)

- **Autonomne (sama država) i ugovorne carine (u okviru WTO)**
- **Minimalne (MFN) i maksimalne carine**
- **Carine po vrijednosti, specifične i kombinovane carine**
- **Zaštitne (zaštita domaće privrede) i fiskalne carine (budž.prihod, npr. parfemi)**
- **Sezonske carine (zaštita za domaće poljoprivredne proizvode)**
- **Antidampinške i kompenzatorne carine**
- **Prohibitivne (previsoke, nemoguć uvoz) i retorzivne ("osvetne") carine**

Carinska osnovica – vrijednost uvezene robe na koju se primjenjuje carinska stopa da bi se dobio iznos carine

Carinska tarifa Spisak roba svrstane po uobičajenoj međunarodnoj nomenklaturi i sa odgovarajućim car. stopama

Odstupanje od carinske tarife – slučaj postojanja carinskih kontigenata (do nivoa odobrenog kontigenta niža carina ili potpuno bez nje)

Carinsko područje – teritorija na kojoj se primjenjuje nacionalna carinska tarifa i carinski propisi

VRSTE RESTRIKTIVNIH MJERA

1. Količinska ograničenja;
2. Dozvole (za uvoz, za tranzit, za robu dvostruke namjene);
3. Posebni propisi (SPS, veterina, tehnički propisi);
4. Antidampiske i kompenzatorne carine;
5. Mjere za zaštitu od prekomjernog uvoza.

ANTIDAMPINŠKE I KOMPENZATORNE CARINE

- **ANTIDAMPINŠKA CARINA** ima za cilj da spriječi uvoz robe u CG po cijeni nižoj od normalne vrijednosti te robe, koji izaziva ili prijeti da izazove znatnu štetu postojećoj proizvodnoj grani ili znatnije usporava stvaranje proizvodne grane (npr. uvoz tetrapak mlijeka kad ono sa cijenom ispod "normalne", ulazi, uništava domaće proizvođače, a kad to postigne, onda se podigne cijena na tom tržištu, gdje nema konkurencije...)
-
- **KOMPENZATORNA CARINA** je posebna carina na uvoz robe koja se uvodi radi poništanja efekta subvencije koju država porijekla, odnosno izvoza posredno ili neposredno, odobrava za proizvodnju ili izvoz te robe u CG (npr. uvoz brašna koji je pod subvencijom u određenoj zemlji, kada je rodna godina, ulazi, pa prijeti da ugrozi domaću mlinsku industriju, koja uvozi i melje pšenicu čija carina je 0%); (proizvodi "domaće" brašno, tj. robe mlinske industrije)
-
- **USLOVI ZA UVODJENJE OVIH MJERA:**
 - postoji značajan **porast** dampinškog ili subvencionisanog uvoza u odnosu na domaću proizvodnju ili potrošnju (analiza tržišta);
 - su **cijene** takvih uvoznih proizvoda **znatno niže** od cijena sličnih domaćih proizvoda ili da su te cijene uticale na smanjenje cijena sličnih domaćih proizvoda u značajnoj mjeri ili da su spriječile povećanje cijena domaćih proizvoda do koga bi inače došlo;
 - je kao posljedica takvog uvoza **pricinjena znatna šteta** pojedinoj proizvodnoj grani ili ako prijeti opasnost da do takve štete dode.
 - Antidampinška, odnosno kompenzatorna carina ostaje na snazi koliko je potrebno da se **otkloni šteta**, a max 4 godine

MJERE ZA ZASTITU OD PREKOMJERNOG UVOZA

- Određeni proizvod se uvozi u **povećanoj količini** u odnosu na domaću proizvodnju kada nanosi ili prijeti da nanese ozbiljnu štetu domaćim proizvođačima istog ili sličnog proizvoda.
- **Domaću proizvodnju čine** proizvođači istih ili sličnih proizvoda čija zajednička proizvodnja predstavlja više od 50% ukupne proizvodnje tih proizvoda u Republici.
- **Ozbiljna šteta** iz predstavlja značajno i sveobuhvatno slabljenje položaja domaće proizvodnje.
- Vrste mjera:
 - Količinska ograničenja;
 - Povećanje stope carine.

- **Carina je dažbina koja se naplaćuje** kada se roba porijeklom sa jednog carinskog područja stavlja u slobodan promet na drugom carinskom području
- **Carina je** vrsta državnog poreza, utvrđena carinskim zakonom, koji pored ostalog definiše **pravila carinsko-upravnog postupka, načela carinske zaštite domaćeg tržišta i proizvodnje, nastanak i način plaćanja carinskog duga, mjere carinskog nadzora kao i kazne za carinske privredne prestupe, krivična djela i carinske prekršaje** (def.na bazi carinskog zakonodavstva, isticanje kontrolne f-je carina, a ne samo ubiranja prihoda za budzet)
- **Carinska unija – EU** - Rimskim ugovorom (25.03.1957.) o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (EEZ) predviđeno je stvaranje carinske unije koja je zaživjela od 1958 do 1968. god. U okviru carinske unije primjenjuju se jedinstvene carinske stope i vodi se zajednička spoljna carinska politika.

OBLICI ZAŠTITE DOMAĆEG TRŽIŠTA

2. **Prelevmani** – instrument savremenog agrarnog protekcionizma oblik takse, tzv “klizne carine”, koja prati promjene cijena (nisu fiksni kao carine ad valorem, nego se utvrđuju u skladu sa promjenama unutrašnjih i spoljnih cijena; vještačko održavanje cijena poljoprivrednih proizvoda na visokom nivou;
- Razlika između više domaće i niže uvozne cijene koju mora da plati uvoznik kad uvozi robu

3. **Uvozne takse**, porezi i akcize; taksa od 1% na tzv. carinske usluge pri izvozu i uvozu; takse za carinsko evidentiranje 1%

MJERE KOJE DIREKTNO UTIČU NA KOLIČINE

Kontingenti, kvote, dozvole i zabrane (necarinske barijere, koje prosječno opterećuju uvoz preko 5%)

Kontingenti – količina koju je moguće uvesti tokom određenog perioda (različiti načini podjele kontingenata uvoznicima, *out of date*)

Kvote – slične, određuje je resorno ministarstvo, kad se one ispune, carine su znatno veće – puna zaštita

Dozvole – za robe na posebnom režimu; opojne droge, umjetnički predmeti, naoružanje, zaštićene vrste biljaka i životinja

Zabrane uvoza – rijetko se koriste (zaštita zdravlja, politički motivi)

OBLICI ZAŠTITE DOMAĆEG TRŽIŠTA

OSTALE MJERE

(monopoli, državna trgovina, damping, restriktivni uvozni postupak, tehnički, sanitarni i ekološki standardi, samoograničenje izvoza, međunarodne sankcije, mjere iz oblasti finansijske politike – npr. avansni depozit kod uvoza; mjere iz arsenala neoprotekcionizma, i sl)

Monopoli (karteli)- određivanje politike proizvodnje, prodaje i cijena (kartel aluminijuma (1912), čelika (1926), kalaja (1931), pšenice, kaučuka, šećera, nafte (1960, OPEC)

Državna trgovina – veliki kupac, suguran “platiša”, velike nabavke iz inostranstva, moraju biti međunarodni tenderi za javne nabavke

Damping – prodaje određene robe na stranom tržištu po cijenama nižim od normalnih tržišnih cijena

Restriktivni uvozni postupak – prekomplikovane administrativne procedure, kad se traži niz uvjerenja i potvrda

Tehnološki, sanitarni, ekološki i bezbjedonosni standardi

Neoprotekcionizam – RZ, veći nivo zaštite

Samoograničenja izvoza – bilateralni dogovori, kroz kvote (npr. ograničenje izvoza japanskih automobila na SAD tržište do 10% ukupno uvoza

Ekonomске sankcije

ARGUMENTI ZA ZAŠTITU DOMAĆEG TRŽIŠTA

- **Zaštita domaće proizvodnje** (mlade industrije, kao npr elektronika, automobili, hemija mašinogradnja, određeni strateški proizvodi – čelik i poljoprivredni proizvodi)
- Zaštita mora biti **efikasna, ciljana, blagovremena i oročena**
- **Infant Industry Argument** – zaštitne carine, zaštita zaposlenosti domaćeg stanovništva i visine domaćih nadnica

PODSTICANJE IZVOZA – mjere aktivne zaštite

1. Izvozne premije (subvencije)
2. Poreske i carinske olakšice (povraćaji)
3. Odobravanje izvoznih kredita sa niskim kamatama
4. Subvencioniranje transportnih troškova
5. Davanje garancija za kredite koji se odobravaju za proizvodnju i za izvoz
6. Finansiranje propagande (sajmovi, izložbe, publikacije)
7. Informacije i izučavanje spoljnih tržišta
8. Pomoć DKP i predstavništvima komora u prodoru domaće robe na strana tržišta

Multilateralizam i bilateralizam

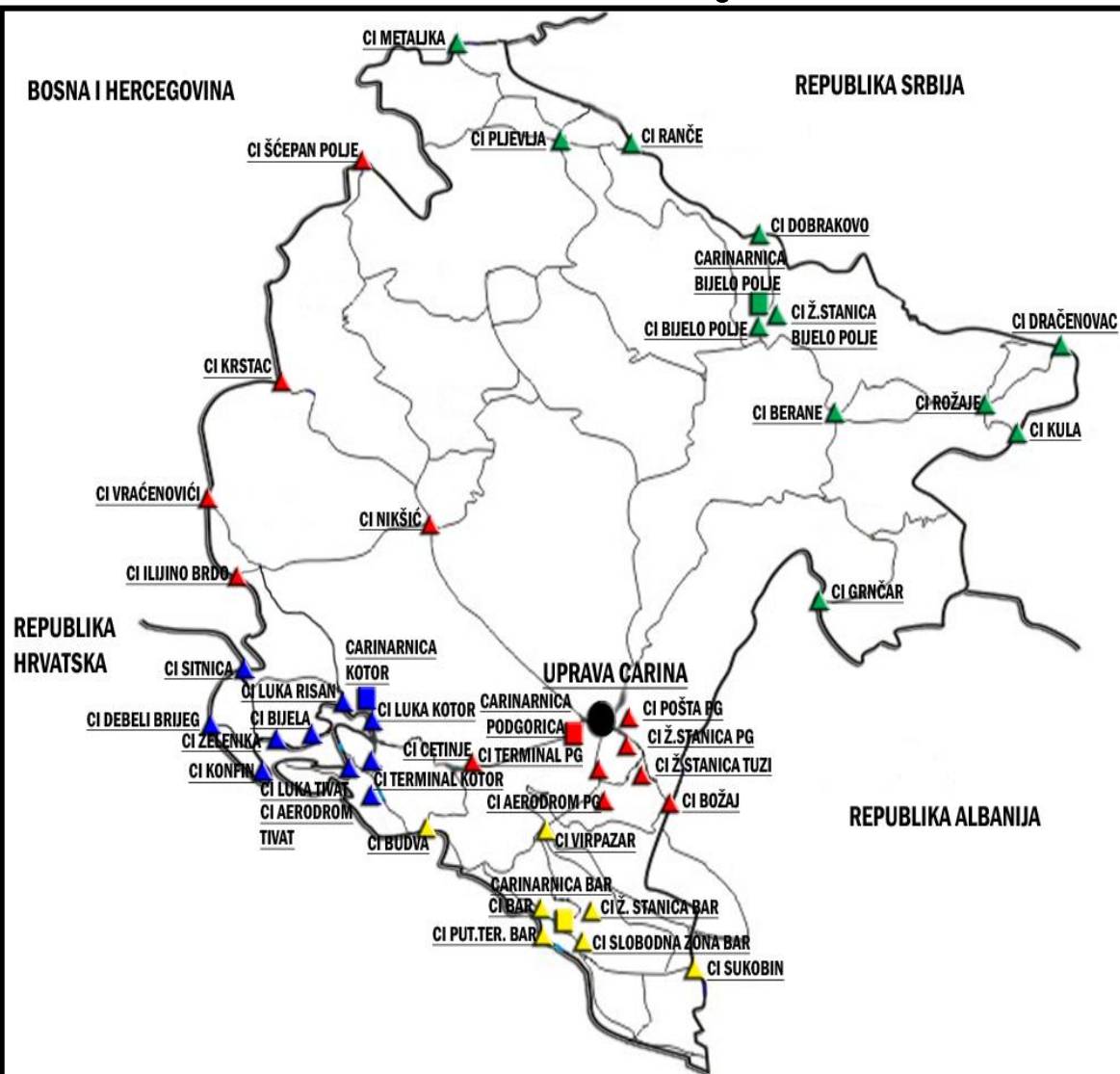

- **MULTILATERALIZAM** predstavlja mogućnost slobodnih međunarodnih plaćanja u bilo kojoj valuti koja je konvertibilna. Time se konvertibilna potraživanja stečena, po raznim osnovama, u jednoj zemlji veoma lako prenose za plaćanje dugovanja u bilo kojoj zemlji u svijetu.
- Potrebno je samo da se popuni nalog za prenos deviza ili uplati domaća valuta, a uvoz, u uslovima konvertibilnosti je, uglavnom, na liberalnom režimu.
- **KONVERTIBILNOST (ZAMJENLJIVOST)** podrazumijeva da svaki imalac te valute može slobodno da je zamjeni za bilo koju stranu valutu po važećem kursu razmjene, fiksnom ili fleksibilnom (varijabilnom) i bez posebnih ograničenja.
- **Unutrašnja konvertibilnost** omogućava domaćim licima da nacionalnu valutu zamjenjuju za inostrane valute, a **spoljna konvertibilnost** omogućava stranim licima da domaću valutu neke strane zemlje zamenjuju za druge valute slobodno i bez posebnih dozvola.
- Konvertibilni novac je prihvatljiv za sve zemlje svijeta i daje veću sigurnost vlasniku za očuvanje realne vrijednosti novca i prilikom kupovine neke robe.
- **TRANSFERABILNOST VALUTE** označava mogućnost iznošenja te valute u inostranstvo i poslovanje sa njom u stranim zemljama i u dovoljnim količinama
- **Kao opšte priznate svjetske valute kvalifikovale su se dolar i euro, kao i jen na području Azije**
- Za razliku od multilateralizma koji se, oslanja na konvertibilnost i transferabilnost valuta i na slobodnu trgovinu, **BILATERALIZAM** je sistem međunarodnih plaćanja, gde se primenjuje vezana trgovina, tj. **klirinški način plaćanja** i suštinski razmenjuje roba za robu. Kao sredstvo obračuna uzima se valuta neke nezavisne treće zemlje (najčešće dolar).

Nastanak carinskog sistema u CG

- Prvi pokušaji uređenja CG kao organizovane države u smislu **organizovanog prikupljanja državnih prihoda, datiraju iz vremena vladike Petra I Petrovića Njegoša** sa donošenjem „**Zakonika obšteg crnogorskog i brdskog**“, 18. oktobra 1798. god. na saboru u manastiru Stanjevići i taj datum je prihvaćen kao **dan carinske službe Crne Gore** s obzirom da se ovim Zakonikom po prvi put carina uvodi putem nekog propisa, odnosno postaje normativno ustrojen državni instrument. Ovim Zakonikom koji je bio i građanski i krivični, pored ostalog definisali su se međusobni odnosi između ljudi, prodaja imovine, naplata dugova i propisivale kazne za prekršaje i prestupe, veoma stroge, posebno za djela koja su imala krivični karakter.
- Za vrijeme vladavine Knjaza Danila, privredu karakteriše ustrojstvo jedinstvenog tržišnog i ekonomskog prostora putem daljeg razvoja instrumentarija za prikupljanje dažbina. **Carina (dacija, đumruk)** kao veoma važan izvor prihoda za državnu kasu se strogo i uredno naplaćuje, ali način upotrebe prikupljenih sredstava je u rukama Knjaza koji za to nikom nije polagao račune. Karakteristično je da je **naplata carine davana u zakup**, što je značilo da tadašnja država nije imala kapacitete da razvija svoje institucije, već su naplatu vršila druga lica uz odgovarajuće naknade.
- Za vrijeme Kralja Nikole, 1903.g. uvedena je **carinska tarifa za pojedine artikle**, pa je na taj način riješeno pitanje carina, koje su bile priličan problem crnogorskog saobraćaja sa inostranstvom i koje su stvarale dosta teškoća crnogorskim trgovcima. Donošenjem **carinskog zakona i zakona o carinskoj tarifi** dolazi do daljeg razvoja carinskog sistema i carina postaje najvažniji prihod državne kase

Geografski prikaz carinarnica i carinskih ispostava Crne Gore

CG je donijela **Zakon o carinskoj tarifi** (Sl.list RCG, br.75/05, 17/07, 56/07) čime je izvršeno usaglašavanje sa Međunarodnom konvencijom o harmonizovanom sistemu naziva i šifarskih oznaka (HS 2007) i Kombinovanom nomenklaturom EU Uredba o usklađivanju nomenklature carinske tarife za 2008. koja je utvrđena 20.12.2007., primjenjuje se Od 1.1.2008. kada je na snagu stupio I Privremeni sporazum o trgovini I srodnim pitanjima sa (Sl.list RCG, br. 3/08).

Primjer iz carinske tarife

HS	Description /Opis/	NAIMENOVANJE	Tarifni ekvivalent 2006	Važeća carinska stopa
0201	Meat of bovine animals, fresh or chilled:	Meso goveđe, svježe ili rashlađeno:		
0201 10	- Carcasses and half-carcasses	- Trupovi i polutke:		
0201 10 00 10	- - Veal	- - teleći	16,1	10+0.25 EUR/kg

HS - Harmonised System - harmonizovani sistem za nimenovanje carinskih pozicija, Svjetska carinska organizacija, WCO (to je međunarodni ugovor, a potpisnice su države članice, danas 138 država, ali se primjenjuje u oko 200 država i autonomnih carinskih teritorija);

Prve dvije brojke HS - poglavlje	Druge dvije brojke HS - naslov	Treće dvije brojke HS - podnaslov	CN - podnaslov	TARIC podnaslov
02	01	10	00	10

CET - Common European Tarrif;

CN - combined nomenclature;

TARIC - on line integrisana carinska tarifa EU;

97 poglavlja carinske tarife, 24 poljoprivreda, ostalo tzv. nepoljoprivreda (industrija i ostalo)

Primjer nomenklature CET-a do nivoa TARIC-a

HS Poglavlje	2 brojke	20 – Priprema povrća, voća, orašastih plodova ili drugih dijelova biljaka
HS Naslov	2 brojke	2003 – Gljive i tartufi, pripremljeni ili konzervirani, osim u octu ili octenoj kiselini
HS Podnaslov	2 brojke	2003 10 – Gljive iz porodice Agaricus
CN Podnaslov	2 brojke	2003 10 20 – ...privremeno konzervirano, u potpunosti kuhano
TARIC Podnaslov	2 brojke	2003 10 20 00